
XX საუკუნის მწერლობა

მაია ცერცვაძე

(საქართველო, თბილისი)

მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟთა პროტოტიპები

მიხეილ ჯავახიშვილის თხზულებათა მრავალ პერსონაჟს ჰყავს პროტოტიპები, რომელთა ნაწილი უკვე ცნობილია. მწერლის პერსონაჟთა უტყუარი და სავარაუდო პროტოტიპები გამოვლენილია მკვლევართა და კრიტიკოსთა მიერ სხვადასხვა ლიტერატურულ-ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით. გავიხსენოთ ზოგიერთი მათგანი: ცნობილი ემიგრანტი პოლიტიკური მოღვაწე, ანარქისტი ვარლამ ჩერქეზიშვილი (1846-1925) მოთხრობის „მინის ყივილი“ პერსონაჟის ანდრო კაიშაურის პროტოტიპია; რომან „კვაჭი კვაჭანტირაძის“ პროტაგონისტის პროტოტიპად მოიაზრება ფინანსისტი, დიპლომატი ვასილ დუმბაძე (1881-1943); მოთხრობის „კურდღელი“ პერსონაჟის ფრიდონ დარაშვილის პროტოტიპია სახელგანთქმული ფსიქიატრი და ფსიქოთერაპევტი მიხეილ ასათიანი (1882-1938); „ქალის ტვირთის“ პერსონაჟის ზურაბ გურგენიძის პირველსახეა იოსებ სტალინი...

თავისი ლიტერატურული გმირების პროტოტიპების შესახებ ცნობებს ვხვდებით მწერლის ნაწერებშიც. მაგალითისთვის, ასეთია უბის წიგნაკში გაკეთებული მისი ერთი ჩანაწერი: „კვაჭისთვის“ კარგი მასალა ლელი ჯაფარიძესგან – ვ. დუმბაძის ცხოვრებიდან“ (ჯავახიშვილი 2015: 146). მეტად საყურადღებო მასალა ამ მხრივ მოიპოვება მიხეილ ჯავახიშვილის ქალიშვილის, ქეთევანის, მამის ცხოვრება-შემოქმედებისადმი მიძღვნილ ფასდაუდებელ გამოკვლევებშიც (ჯავახიშვილი 1984, ჯავახიშვილი 1989).

უცნობი პროტოტიპების გამოვლენა და მათ ირგვლივ მასალების მოძიება ყოველი მწერლის შემოქმედების შესწავლის სრულყოფის გზაზე ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია. ცხადია, ის დიდად წაადგება მიხეილ ჯავახიშვილის ლიტერატურული მემკვიდრეობის კვლევის საშურ საქმესაც.

წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება სხვებთან ერთად სამეცნიერო ბრუნვაში ახლახან შემოსული მემუარული და სხვა ჟანრის ლიტერატურის კვლევის საფუძველზე მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟების – **თეიმურაზ ხევისთავის, მარგო ყაფლანიშვილისა და ჯაყო ჯივაშვილის** პროტოტიპების გამოვლენასა და მათ შესახებ ცნობების მოძიებასა და თავმოყრას.

თავდაპირველად ვისაუბრებთ „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟთა იმ პროტოტიპებზე, რომლებზეც უკვე მითითებულია ლევან ასათიანის უბის წიგნაკის ერთ ჩანაწერში და რომელიც გერონტი ქიქოძის გადმონაცემს წარმოადგენს:

„გერონტი ქიქოძე:

– ახალდაბაში ცხოვრობდა თავადი კოლია სუმბათაშვილი. მეტად ლამაზი, ახალგაზრდა ცოლი ჰყავდა. მე ბევრჯერ მინახავს, შესანიშნავი ქალი იყო. თავადი ხანშესული იყო. მას ახალგაზრდა ლამაზი მოურავი ჰყავდა, გვარად ნემსაძე. თავადის მეუღლე ამ მოურავთან ცხოვრობდა. მოურავმა, რასაკვირველია, თავადის ხარჯზე, ქვიშხეთში სახლი აიშენა, მამული შეიძინა. რევოლუციის შემდეგ მან თავადის მეუღლე სულაც წაიყვანა. მოხუცი თავადიც მერე მასთან ცხოვრობდა სახლში. ეს ისტორია მე ვუამბე მიხეილ ჯავახიშვილს. ამის საფუძველზე დასწერა მან თავისი მოთხრობა „ჯაყოს ხიზნები“. ქვიშხეთი. 20 აგვ., 1953 წ.“ (ასათიანი 1998: 90).

მოგვყავს მოძიებული ცნობები „კოლია სუმბათაშვილისა“ და მისი ოჯახის შესახებ, რომელიც ბოლო დროს გამოქვეყნებულ მასალებსა და წყაროებს ეფუძნება.

ნიკოლოზ (კოლა) ვასილის ძე სუმბათაშვილი (1868-1930) არის ქვიშხეთში მცხოვრები თავადის, გენერალ ვასილ ალექსანდრეს ძე სუმბათაშვილის (1843-1905) ვაჟი (დუმინი ... 1996: 202) პირველი (ზოგიერთი ცნობით, მეორე) ქორწინებიდან. ნიკოლოზის დედაა ეკატერინე (კატო) (1838-1872 წლის შემდეგ), თავად ივანე ედშერის ძე ციციშვილისა (1811-1876) და მისი პირველი მეუღლის კონა ციციშვილის (?-1840) ქალიშვილი (ციციშვილი 2018: 134).

ორიოდე წლის წინ გამოქვეყნდა და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოვიდა ცნობილი მკვლევრის, ბიბლიოგრაფისა და ეთნოგრაფის ივანე ციციშვილის (1881-1945) „მოგონებები „60 წლის მანძილზე“, რომლის ხელნაწერი ხუთი რვეულის სახით დაცულია გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში.

აღნიშნული მოგონებები წარმოადგენს ციციშვილების საოჯახო ქრონიკას. იგი უხვ და საინტერესო მასალას გვანვდის ქართლის ცნობილ ციციშვილთა და სხვა საგვარეულოთა იმ წარმომადგენლების შესახებ, რომელთაც თავიანთი კვალი დააჩნიეს XIX-XX საუკუნეების საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებას. მათ რიცხვშია ოჯახი ვასილ სუმბათაშვილისა, რომლის მეუღლის, ზემოხსენებული ეკატერინე ციციშვილის ძმისშვილიც არის მემუარისტი.

ივანე ციციშვილის გადმოცემით „ვასო სუმბათაშვილი ზემო მხრის დიდი და გაკეთებული მემამულე იყო. მშვენიერი დიდკაცური სახლის ფართე აივანი ზევიდან დაჰყურებდა ქვიშხეთ-ხაშურის მინდვრებს. ეს სუმბათაანი, ქვემო ქართლის მემამულენი აქ სააბაშიოში ჩასიძებულან. ვასოს მამა ალექსანდრე გლეხებმა ამოხოცეს დედაბუდიან. გადარჩნენ, შემთხვევით, მხოლოდ ვასო და მისი ძმა, შემდეგში „ღალატის“ ცნობილი ავტორი (მემუარისტი ცდება – პიესა „ღალატის“ ავტორი, ცნობილი მსახიობი და დრამატურგი ალექსანდრე ივანეს ძე სუმბათაშვილი-იუჟინი (1857-1927) არის ვასილ სუმბათაშვილის ძმისშვილი და არა ძმა და, შესაბამისად, ნიკოლოზ სუმბათაშვილის ბიძაშვილი – მ. ც.) (ციციშვილი 2018: 41).

ის, რომ მიხეილ ჯავახიშვილი იცნობდა სუმბათაშვილებს და მათი ოჯახის აქ ნახსენებ ტრაგედიას, დასტურდება ჩანაწერებითაც, რომლებიც მას თავის უბის წიგნაკში გაუკეთებია: „სუმბათაშვილები დედის მამულზე იყვნენ მისული ქვიშხეთში (აბაშიძე იყო)“ (ჯავახიშვილი 2015: 269); „არსენა“. 1810 წ. გლეხმა ხანჯლით

აჰკუნა ზაალი, მოჰკლეს ბარძიმ ამილახვარი, მამამზე ერისთავი, სუმბათაშვილის ოჯახი და სხვ.“ (ჯავახიშვილი 2015: 117).

ივანე ციციშვილი ასე ახასიათებს ვასილ სუმბათაშვილს:

„ვასო გულკეთილი კაცი იყო. ამასთან ჰორიზონტ შეზღუდული და დიდკაცურად გოროზი. თავის მეზობელ აზნაურებს: ყიფიანებს, ციმაკურიძეებს, ნემსაძეებს დაცინვით უყურებდა. მხრებზე ყურთ-მაჯებ შეყრილი ესეც მთელი დღე აივანზე იჯდა და ვეება, ცერის სისხო, პაპიროსს აბოლებდა, ან ნარდს თამაშობდა, ან დურბინდით არემარესა და ძირს მოაგარეკედ გასცქეროდა“ (ციციშვილი 2018: 42).

დაქვრივების შემდეგ, 1878 წლის 17 თებერვალს ვასილ სუმბათაშვილმა ცოლად შეირთო ნიკოლოზ ბარათაშვილის უმცროსი და სოფიო ბარათაშვილი (1841-1916) (ჩიქოვანი 2015: 66), რომელსაც პოეტი ძმა სიყვარულით „აპლიპუტილას“ ეძახდა (ბარათაშვილი 2015: 117). ამ ქორწინებასთან დაკავშირებით გრიგოლ ორბელიანი სწერდა თავის ნათესავს ტასო ოკლობჟიოს (1831-1884): „სოფო გავათხოვეთ; იყო ჩუმი ქორწილი, კარგი ყმანვილი კაცია, – დათიკოს სუმბათოვის ძმა, – და უფრო ეს მომწონს, რომ არა აქვს ვალი. ამ დროში ეს დიდი ქება არის საქართველოში“ (ბალახაშვილი 1967: 88).

უკანასკნელი კვლევების მიხედვით, ვასილ სუმბათაშვილსა და სოფიო ბარათაშვილს შესძენიათ შვილები: თამარი (თალაღე) (1879-1888), მარიამი (1880-1882), გიორგი (1882-1916 წლის მერე), ნინო (1884-1898), ელისაბედი (1886-1898) და ეკატერინე (1887-1916 წლის მერე) (ჩიქოვანი 2015: 67).

ივანე ციციშვილი, რომელიც, მისივე თქმით, 1897 წლის ამბებს იხსენებს, ბუნებრივია, მხოლოდ ორ მათგანს ასახელებს: „მეორე ცოლთან ვასოს ორი შვილი ყავდა: გიორგი, ჩემი ხნის კადეტი და კატო“ (ციციშვილი 2018: 42).

ამჟამად ჩვენთვის საინტერესო პირი კი გერონტი ქიქოძის მონათხრობში ნახსენები თეიმურაზ ხევისთავის ერთ-ერთი პროტოტიპი **ნიკოლოზ (კოლა) სუმბათაშვილი** სოფიო ბარათაშვილის გერია.

ივანე ციციშვილი თავის მოგონებებში გვანვდის ღირებულ ცნობებს სუმბათაშვილთა ამ ოჯახისა და თავისი მამიდაშვილის გარეგნობის, განათლებისა და ხასიათის შესახებ:

„ვასოს პირველ ცოლისაგან, მამიდაჩემ კატოსაგან ერთი ვაჟი ჰყავდა – კოლა, მაშინ ახლად დაქორწინებული (...).

ჩემი მამიდაშვილი კოლა, მისი უფროსი ვაჟი მაღალი, ულამაზო, მხრებ აჩეჩილი, მხნე, მოსაქმე და უაღრესად გულკეთილი, მარა უსწავლელი (კორპუსიდან მეორე კლასიდან გამოვიდა), ძალზე განუვითარებელი და არა საინტერესო პიროვნებას წარმოადგენდა. მასთან ყოფნა ნახევარ საათიც გაგიჭირდებოდათ, რადგან საგანს ვერ იპოვიდით, რომელზედაც შეგეძლოთ მასთან საუბარი. ისე კი ძრიელ კეთილი კაცი იყო“ (ციციშვილი 2018: 42).

მემუარისტის ცნობით მისი მამიდაშვილის კოლას მეუღლე ულამაზესი ქალი ყოფილა:

„აი, ამისთანა კაცს, რომ იტყვიან, მზეთუნახავი ქალი ყავდა ცოლად. დავბერდი და ჩემს სიცოცხლეში მხოლოდ ორი არაჩვეულებრივი სილამაზის ქალი მინახავს:

ერთი დადგენილების მეუღლე, გამრეკელის ასული და მეორე ეს დარიკო“ (ციციშვილი 2018: 42).

აქ ნახსენები დარიკო, ნიკოლოზ სუმბათაშვილის მეუღლე და, შესაბამისად, მარგო ყაფლანიშვილის ერთ-ერთი პროტოტიპი არის **დარია ფალავანდიშვილი** (1881-1925), თავად გიორგი ფალავანდიშვილის ასული და ამავდროულად ფსევდონიმით Legatus ცნობილი პუბლიცისტის, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრის დემურ (დუშიკო) ფალავანდიშვილის (1869– ?) და. დარიას, მამამისა და მის ძმას ასე გვიხსიან ივანე ციციშვილი:

„მაღალი, საუცხოვოდ აგებული, ჭკვიანი, მხიარული და იშვიათი სიმპატიისა და მიმზიდველი ადამიანი იყო. პატიოსანი და გაუფუჭებელი, თუმცა მისი ცხოვრება შემდეგში არაჩვეულებრივ გაგრძელდა და ბოლოს ტრაგიკულად დასრულდა. ეს დარიკო ცნობილი პუბლიცისტი Legatus-ის, დუშიკო ფალავანდიშვილის, და იყო, ესეც თავის დროზე იშვიათი ლამაზი ვაჟკაცი იყო. ამათი მამა, გიორგი ფალავანდიშვილი დიდი ვაჟკაცი ყოფილა. სტუმრები, რომ ეწვეოდნენ, გამოაყვანიებდა ძროხას ან დეკეულს და ხმლის ერთი დაკვრით თავს ისე გააგდებინებდა, რომ ძროხა წამს კიდევ ფეხზე იდგა“ (ციციშვილი 2018: 42).

„მზეთუნახავ“ დარიას, რომელიც თავის მომავალ ქმარზე ცამეტი წლით ყოფილა უმცროსი, არ სდომებია ნიკოლოზ სუმბათაშვილზე გათხოვება, მაგრამ მშობლებს დაუტანებიათ ძალა. „ქალს არაგზით არ სურდა კოლაზე გათხოვება, მარა მრავალი შვილის პატრონმა, მშობლებმა დააძალეს, უნდოდათ, რათა მათი შვილი დიდ და შეძლებულ ოჯახში შესულიყო და მოსწონდა მას თუ არ მოსწონდა თავის საქმრო, ამას მაშინ დიდად არ დაგიდევდნენ. ასე გაუბედურდა ეს სულითა და ხორციით მშვენიერი არსება და უნებლიედ შეიქნა ჩემი მამიდაშვილის და თვით საკუთარი თავის მწარე განცდების მიზეზად“ (ციციშვილი 2018: 42).

როგორც ვხედავთ, მემუარისტი თავის მონათხრობში აღარ უღრმავდება საკითხს და ზოგადი ფრაზით – „გაუბედურდაო“ – გვამცნობს დარიკოს სულიერ დრამას, რაც, ცხადია, მისი ქმრის უბედურების მიზეზიც გახდებოდა.

ლევან ასათიანის უბის წიგნაკში ჩანერილი გერონტი ქიქოძის ზემოთმოყვანილი სიტყვებით ვიგებთ, რომ დარიას თავისი ბედი „ლამაზ მოურავთან“ დაუკავშირებია. ეს მოურავი, როგორც გავარკვევით, ყოფილა აზნაური **დავით ნემსაძე** (ჩიქოვანი 2015: 9). სწორედ იგი მოიაზრება ჯაყოს ერთ-ერთ პროტოტიპად.

მაშასადამე, **თავადი ნიკოლოზ (კოლია) სუმბათაშვილი, მისი მეუღლე დარია (დარიკო) ფალავანდიშვილი და მათი მოურავი, აზნაური დავით ნემსაძე წარმოადგენენ რომან „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟების – თეიმურაზ ხევისთავის, მარგო ყაფლანიშვილისა და ჯაყო ჯიგაშვილის პროტოტიპებს.**

რომანის მთავარ გმირებს, ვფიქრობთ, ჰყავთ პირველსახეთა კიდევ ერთი სამეუღლე, ოღონდ მათი პროტოტიპობა, ზემოთ განხილული შემთხვევისაგან განსხვავებით, ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ ვივარაუდოთ დიდი ალბათობით ხელმოსაჭიდ არგუმენტებზე დაყრდნობით, რადგან ამ საკითხზე აბსოლუტურად ზუსტ და სახელდებით მინიშნებას, მსგავსად გერონტი ქიქოძის მონათხრობისა, ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ.

ვნახოთ ეს მეორე სამეუღლიც.

თეიმურაზ ხევისთავის პროტოტიპად ვვარაუდობთ ასევე რუსეთის არმიის გენერალს, თავად **გიორგი ორბელიანს** (26.10.1853-14.07.1924). იგი იყო გრიგოლ ორბელიანის ერთადერთი მემკვიდრე, მისი უმცროსი ძმის გენერალ-მაიორ ილია ზურაბის (დიმიტრის) ძე ორბელიანის (1815-1853) ვაჟი, სწორედ იმ ილია ორბელიანისა, რომლის ტყვეობამ შამილთან 1942 წელს შთააგონა მის დისშვილსა და თანშეზრდილს ნიკოლოზ ბარათაშვილს თავისი პოეტური შედევრის – „მერანის“ დაწერა.

ილია ორბელიანმა 1852 წელს იქორწინა ბარბარე ილიას ასულ ბატონიშვილზე (1831-1884). ცოლ-ქმარს ეყოლა ტყუპი ვაჟი, რომელთაგან ერთი – დიმიტრი – დაბადებიდან მალევე გარდაიცვალა და ცოტა ხნით ადრე გარდაცვლილ მამასთან ერთად ქაშუეთის ტაძარში დაკრძალეს.

გიორგი ორბელიანი დიმიტრის ტყუპისცალია.

თვალი გავადევნოთ მის ბიოგრაფიას.

გიორგი ორბელიანმა განათლება რუსეთსა და ინგლისში მიიღო. პაჟთა კორპუსის დამთავრების შემდეგ მან ოფიცრის წოდებით სამსახური დაიწყო ლეიბ-გვარდიის ჰუსარათა პოლკში. 1877-1878 წლებში მონაწილეობდა რუსეთ-თურქეთის ომში. ავღანელებთან რუსული ჯარის გამარჯვების შემდეგ მიავლინეს კასპისპირეთის მხარეში. 1885-1886 წლებში მონაწილეობდა რუსეთ-ავღანეთის გამმიჯნავ კომისიაში. 1898-1899 წლებში რუსეთის სამხედრო წარმომადგენლის სახით მივლინებული იყო ინდოეთში ინგლის-ინდოეთის ჯარების მანევრებზე. 1904 წელს მიანიჭეს გენერალ-მაიორის წოდება და გადასცეს ოქროს ხმალი „მამაცობისთვის“. შემდეგ იგი დაინიშნა კავკასიის ცხენოსანთა ბრიგადის მეთაურად. 1904-1905 წლებში მონაწილეობდა რუსეთ-იაპონიის ომში. 1910 წელს მიანიჭეს გენერალ-ლეიტენანტის წოდება და დაინიშნა კასპისპირეთის ცხენოსანთა ბრიგადის უფროსად. 1913 წელს რეზერვში ჩარიცხეს. პირველი მსოფლიო ომის დროს მსახურობდა პრინც ალექსანდრე ოლდენბურგელს (1844-1932) დაქვემდებარებულ სანიტარულ და სავაკუაციო ნაწილში. 1915 წლიდან იყო თეთრი არმიის ორდენის მფლობელი.

გიორგი ორბელიანი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დამფუძნებელი წევრი და ილია ჭავჭავაძის დეპუტის ადრესატიცაა. 1903 წელს მისი მეშვეობით მიიწვია ალექსანდრე ოლდენბურგელმა ილია გაგრაში. ცნობილია ისიც, რომ 1898 წელს მან თანხა გაიღო სათავადაზნაურო სკოლისათვის ადგილის შესაძენად და შენობის ასაგებად (ილია ჭავჭავაძის ... 2010: 453). აქვე ვიტყვი იმასაც, რომ გიორგი ორბელიანი იყო ერთ-ერთი ორგანიზატორი განჯიდან ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის ჩამოსვენებისა.

1886 წლის 25 ივლისს გიორგი ორბელიანმა იქორწინა **მარიამ (მანია) ალექსანდრეს ასულ ორბელიანზე** (1868-1915). მისი მეუღლე იყო ცნობილი მწიგნობარი ბანოვანის მანანა ორბელიანის (1808-1870) შვილიშვილი, ქალიშვილი მანანას უმცროსი ვაჟის ალექსანდრე დავითის ძე ორბელიანისა (1829-1869) და ევდოკია მიხეილის ასულ სომოვასი (1851-1924). ევდოკია სომოვა ცნობილია იმით, რომ

დაქვრივების შემდეგ ცოლად გაჰყვა ლუი ნაპოლეონ მიურატს (1851-1912), აშილ მიურატის ძმას.

გიორგი ორბელიანის შეილება ცნობილი არიან: ილია (1888-1888), ირაკლი (1890-1937), დავით (1891-1919), გიორგი (1893-1906), ალექსანდრე (1895-1963), ბარბარე (1896-1905), მარიამ (1899-1947), ევდუკია (1900-?) და ოთარ (1902-?) ორბელიანები (ჩიქოვანი 2012: 5).

გიორგი ორბელიანი საფრანგეთში, ზოგიერთი ცნობით ინგლისში გარდაიცვალა.

გიორგი ორბელიანის მეუღლე მარიამ (მანია) ორბელიანი და მისი შვილები ილია, ბარბარე და გიორგი დაკრძალულნი არიან ქაშუეთის ტაძარში, ხოლო დავითი – ტაძრის გალავანში (ცინცაძე 1994: 111-112).

მამით ობოლი გიორგი ორბელიანის აღზრდისა და სწავლა-განათლების საქმეში უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის მის ბიძას, გრიგოლ ორბელიანს, რომელიც მის ოფიციალურ მეურვედ ითვლებოდა. ეს დასტურდება გრიგოლის მიერ გიორგის დედასთან, თავის რძალ ბარბარესთან, გაგზავნილი პირადი წერილებით, რომლებიც სავსეა გიორგიზე ზრუნვის, მამაშვილური დარიგების, მისთვის ფინანსური და სხვა ყოველგვარი დახმარების განევის ამსახველი სტრიქონებით. გიორგი ორბელიანმა ბიძამისისგან დიდძალი მემკვიდრეობა მიიღო. გიორგი მოზდოკელის ცნობით „მთელი დიდი საცხოვრებელი გრიგოლ ორბელიანისა დარჩა გიორგის. სხვათა შორის, გრიგოლს ეკუთვნოდა რუსეთის იმპერატორის ნაჩუქი მამული ჩრდილოეთ კავკასიაში „ორბელიანოვკა“. ეს მამული გაყიდა ერთ მილიონად. ამ ფულიდან მან დახარჯა 140 ათასი მან. იმ სახლზე, რომელიც მან ააშენა ეხლანდელ ვოლოდარსკის ქუჩაზე და რომელშიც მოთავსებულია „გოქსი“. ეს სახლი მას აუშენა რუსეთის არქიტექტორმა უცხოურ სტილზე 1889 წ. სახლი შენდებოდა ორი წლის განმავლობაში და თავის დროზე საუკეთესო სახლად ითვლებოდა თბილისში (იგულისხმება საქართველოს ამჟამინდელი პრეზიდენტის რეზიდენცია, ახლანდელ ათონელის ქუჩაზე, №25-ში. – მ. ც.). ავეჯი გამოწერილი იყო საზღვარგარეთიდან. სახლში ოცი სული მოსამსახურე ჰყავდა გიორგი ორბელიანს, ეგრეთვე ეკიპაჟი“ (მოზდოკელი 1993: 4).

მშრალი ბიოგრაფიული ცნობების გარდა გამოკვლევის მიზნებისათვის აუცილებელია გავეცნოთ ჩვენს ხელთ არსებულ სხვა წყაროებსა და მასალებს, რომელთა საფუძველზეც ვვარაუდობთ გიორგი ორბელიანს თეიმურაზ ხევისთავის პროტოტიპად.

გიორგი ორბელიანის პერსონას პირველად შევხვდით 1832 წლის შეთქმულების ერთ-ერთი მეთაურის ელიზბარ ერისთავის უმცროსი ქალიშვილის ელისაბედ (ლიზა) ერისთავის (1864-1949) მრავალმხრივ საინტერესო მოგონებებზე მუშაობისას. მოგონებების ფურცლები გვამცნობს სწორედ იმას, რომ გიორგი ორბელიანი პირად ცხოვრებაში ძალიან უბედური იყო, რადგან მეუღლე გამუდმებით ღალატობდა. მას, სანამ თავის ბედს მარიამ ორბელიანს დაუკავშირებდა, ჰყვარებია მარიამ (მარუსია) ქსნის ერისთავი (1860-1921), „რუსეთუმეს“ სახელით ცნობილი თავადის გიორგი ერისთავისა (1832-1905) და ელისაბედ ბაგრატიონ-დავითიშვილის ასული (1836-1922) (ჩიქოვანი 2010: 20), მაგრამ წყვილის სიყვარულს გაგრძელება აღარ

ჰქონია და ისინი ერთმანეთს დაშორებებიან, რაც მისი მიჯნურის ღრმა განცდებისა და ლამის თვითმკვლელობის მიზეზიც კი გამხდარა. ყოფილ სატროფოსთან მოგვიანებით შეხვედრილ გიორგის უღიარებია, რომ არათუ კმაყოფილი არ იყო თავისი ბედითა და ქორწინებით, დიდად უბედურადაც კი გრძნობდა თავს და რომ ის ამით ღმერთმა დასაჯა მარუსიას მიტოვების გამო.

„მარუსია, როგორც ვთქვი წინათ, მშვენიერი ქალი იყო და დიდი შავი თვალები და ახვეული დიდრონი წამწამები ჰქონდა. ყველას ძალიან მოსწონდათ, მაგრამ ბედი არა ჰქონდა საწყალსა, საქმრო ჰყვანდა გიორგი ორბელიანი, გრიგოლ ორბელიანის ძმისწული, ყველა ქალებისათვის სანატრელი საქმრო, მშვენივრათ გაზრდილი ინგლისში და დიდი მდიდარი. მაგრამ შურმა და ბოროტმა ენებმა დააშორეს ერთმანეთსა. მარუსიამ კინალამ თავი მოიკლა. წყალში უნდოდა ჩავარდნა, მაგრამ სწორეთ იმ დროს ბიძაჩემი რევაზ (იგულისხმება რევაზ შალვას ძე ერისთავი, ჩვენთვის ცნობილი ილია ჭავჭავაძის კრიტიკული წერილით – მ. ც.) ბაღში იყო, სადაც მტკვარი აჩქარებული მირბოდა. ეს იყო გორში, კლუბის ბაღში. ბიძაჩემმა იცოდა ეს ამბავი და ლაპარაკში გაართო. გიორგიმ მერე შეირთო მანია ორბელიანისა, მანანას შვილიშვილი, ალექსანდრეს ქალი, რომელიც არ იყო თავისი ქრმის დიდხანს ერთგული. და ბოლოს გიორგი რომ შეხვდა მარუსიას, უთხრა: ბედმა გადამიხადაო და უბედური კაცი ვარო: მარუსიამ უპასუხა, რომ მე მაინც მაგითი არა ვარ კმაყოფილიო, რომ თქვენც უბედური ხართო, მე არ მიმსუბუქვებს ჩემს მწუხარებასაო. რამდონიმე წლის შემდეგ მარუსია გათხოვდა (ცერცვაძე 2013: 32-33).

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ გიორგი ორბელიანზე, როგორც თეიმურაზ ხევისთვის პროტოტიპზე, მიგვანიშნა ზეინაბ ლომჯარიამ ზემოსხენებული მემუარების ამ ეპიზოდის ირგვლივ საუბრისას, რისთვისაც მას მადლობას მოვახსენებთ. იმხანად სხვა კვლევებით დაკავებულობის გამო ამ საკითხით სერიოზულად მხოლოდ მოგვიანებით, ცოტა ხნის წინ დავინტერესდით.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელჩასაჭიდი არგუმენტი ჩვენი კვლევის გზაზე, ვფიქრობთ, არის მიხეილ ჯავახიშვილის ის ჩანაწერი თავის უბის ნიგნაკში, რომელიც გიორგი ორბელიანს ეხება. მწერლის ჩანაწერებზე დაკვირვება და მათი სიღრმისეული შესწავლა გვიჩვენებს, რომ იგი უსაფუძვლოდ არავის და არაფერს ინიშნავდა თავის „ტიმებითა“ და „ტიპებით“ აჭრელებულ ნიგნაკში და რომ მათ, როგორც გადასამუშავებელ მასალას თავისი შემოქმედებითი ლაბორატორიისთვის ამზადებდა. მოვიხმოთ ეს ჩანაწერი, რომელიც დათარიღებულია 1924 წლით:

„გიორგი ორბელიანი – ჭკუიანი, ინგლისური განათლება, პაყთა კორპუსი, პატიოსანი, რაინდი თავის სიტყვისა, საჯინბო, სანადირო და სხვ. მოურავად ჰყავდა არტურ ყაზაროვი, რომელიც ცოლს ჰყვარობდა. რომ გაიგო, სიცოცხლე შეიზიზლა. ცოლს თავი დაანება და ჭირიანობასთან წავიდა საბრძოლველად. მეტად თამამად იქცეოდა. გადარჩა. მისი ცოლი მეეტლესთანაც ცხოვრობდა. დიდი ჯენტლმენი. ყაზაროვი პეტერბურგიდან ფულს სთხოვდა. მაინც უშველა გიორგიმ. შვილები ყაზაროვისა იყვნენ. ეს იცოდა გიორგიმ, მაგრამ არ ამჩნევდა და შვილებივით ექცეოდა. ინგლისში მოკვდა, ემიგრაციაში“ (ჯავახიშვილი 2015: 13).

როგორც ვხედავთ, ჩანაწერი თვალსაჩინო ილუსტრაციაა გიორგი ორბელიანის ოჯახური დრამისა, რომელიც სცოდნია მიხეილ ჯავახიშვილს და რომელსაც მიუპყრია მისი ყურადღება.

დავინტერესდით აქ ნახსენები მოურავის, **არტურ** (ზოგიერთი წყაროს მიხედვით – **არტემ**) **ყაზაროვის** პერსონითა და ბიოგრაფიით. ცნობებს მის შესახებ, ასევე გიორგი ორბელიანის პიროვნულ დახასიათებასა და ოჯახური ყოფის ფაქტებსა და დეტალებს მივაკვლიეთ გიორგი მოზდოკელის, ექვთიმე თაყაიშვილისა და სარგის კაკაბაძის ნაწერებში.

გიორგი მოზდოკელი გვიყვება: „მამულის მოსავლელად (გიორგი ორბელიანს – მ. ც.) დაქირავებული ჰყავდა მოურავი – სომეხი არტემ ყაზაროვი, რომელიც საგრძნობლად აზარალებდა ორბელიანს. მისი შემოსავალი წლიური 40,000 მან. იყო.

გიორგი ორბელიანის ოჯახი შედგებოდა 9 სულიდან. შვილებს დიდი ფუფუნებით ზრდიდა. სახლში ჰყავდა მასწავლებლები, გუვერნატკები.

საერთოდ, გიორგი ორბელიანს არ ესმოდა ფულის ღირებულებისა და დიდი შემოსავალი შეუმჩნევლად იხარჯებოდა სახლში. ნათესავები ძალიან სწამდა, შველოდა მათ, უყვარდა“ (მოზდოკელი 1993: 4).

ექვთიმე თაყაიშვილის დახასიათებით: „გიორგი სამხედრო კაცი იყო, მაგრამ დიდი წოდება არა ჰქონია. ერთხანს ბორჩალოს მაზრის თავად-აზნაურობას წინამძღოლობდა. სწავლა ოქსფორდის უნივერსიტეტში ჰქონდა დამთავრებული. საყვარელი, თავმდაბალი კაცი იყო. ჩვენ გვეხმარებოდა არქეოლოგიურ მუშაობაში, მის მამულებში მყოფი ძეგლების განმენდაში“ (თაყაიშვილი 1959: 171).

თავის მოგონებებში მეცნიერი გვიყვება ფიტარეთსა და ტანძიაში არქეოლოგიური მოგზაურობის ეპიზოდებზე და ხაზგასმული მადლიერებით იხსენებს გიორგი ორბელიანის იქაურ გულითად მასპინძლობასა და თანადგომას მის მამულში არსებული ძეგლების აღმოჩენისა და მეცნიერული შესწავლის საქმეში.

„ჩვენ ვიყავით ფიტარეთში 1896 წელს. გავემგზავრეთ ტანძიიდან, ჩვენთან იყვნენ ჩვენი მასპინძელი გიორგი ორბელიანი, მისი ვეჭილი გიგო შანშიაშვილი, ჩემი თანამოსამსახურე არ. ქუთათელაძე და გ. ორბელიანის მსახური. მანამ მე თავნარწერას ვარჩევდი, ჩემი თანამგზავრნი შეუდგნენ საფლავის ქვების გამოჩენას, რომელნიც დაფარულნი იყვნენ ნეხვით და მტვერით. მათ ოთხი საათი მოანდომეს ქვების განმენდას. სულ გამოჩენილ იქმნა 18 სასაფლაო“ (თაყაიშვილი 1991: 26).

„მე-17 საუკუნეში ეს სოფელი (იგულისხმება ტანძია – მ. ც.) იყო თავი რეზიდენცია ორბელიანთა ახალი შტოისა. ძველი სასახლე მათი დანგრეული ვნახეთ. ორბელიანმა აიშენა იქ დიდებული სასახლე, რომელიც ჩვენი იქ ყოფნის დროს დამთავრებული იყო.

სოფელ ტანძიაში რამდენიმე ეკლესია მოიპოვება. ერთი მათგანი ორბელიანთ კარის ეკლესია არის გიორგი ორბელიანის სახლის გვერდით (თაყაიშვილი 1991: 36).

უაღრესად მნიშვნელოვანია ექვთიმე თაყაიშვილის ის მოგონება, რომელშიც ის მოგვითხრობს საქართველოდან საზღვარგარეთ გატანილი და გაყიდული სიძველეების ნახვისას გიორგი ორბელიანის საგვარეულო ხატების ამოცნობისა და ამ უკეთურ საქციელში ყაზაროვის მონაწილეობის შესახებ:

„ვეროპის სიძველეთსაცავებში და ანტიქვარებთან რომ საქართველოდან გატანილი და გაყიდული სიძველეები ვნახე, მათ შორის რამდენიმე ხატი გიორგი ორბელიანის ოჯახიდან იყო იქ მოხვედრილი, მისი ცოლის წყალობით (...). მისი ცოლი, მგონია, ერისთავის (უნდა იყოს „ორბელიანის“ – მ. ც.) ქალი იყო, ისიც დიდი მამულების პატრონი. ერთი მოურავი ჰყავდათ, არტო ყაზაროვი. ლამაზი ბიჭი იყო, ალფონსობდა, და ის შეიყვარა გიორგის ცოლმა. მოურავს ქალების, ქალაღდის თამაშისა და დროს ტარების მეტი არაფერი აინტერესებდა და სულ ერთიანად გაუნიავით ქონება, ყველაფერი ხელთ იგდო ქალბატონის მეშვეობით, დასტყუა. ამრიგად უნდა იყოს გაყიდული ის ხატებიც, თუმცა ქალბატონი თითქოს დიდი ღვთისმოსავიც იყო: რევოლუციის შემდეგ რომ გაუჭირდა, ყველაფერი დაჰყიდა და იმით ცხოვრობდა. მაგრამ ხატებს კი ხელი არ ახლო, არც კი აჩვენებდა არავის“ (თაყაიშვილი 1959: 171).

რაც შეეხება ისტორიკოსისა და ფილოლოგის, პროფესორ სარგის კაკაბაძის მოგონებას, იგი ეხება უშუალოდ „ვეფხისტყაოსნის“ ე. წ. ზაზასეული ხელნაწერიდან ამოხეული რუსთაველის მეტად დაზიანებული პორტრეტის, რომელიც ჯერ გრიგოლ ორბელიანის, შემდეგ კი გიორგი ორბელიანის ხელში იყო მოხვედრილი და რომლის გაყიდვის მცდელობაც ასევე უკავშირდება ამ უკანასკნელის მოურავ ყაზაროვს.

„ეს სურათი და აგრეთვე ე. თაყაიშვილის მიერ თავის მემუარებში მოხსენებული ორბელიანთა საგვარეულო ხატები და სხვა ისტორიული ნივთები მოჰყვა გიორგი ორბელიანის ცოლის მეგობრის ყაზაროვის ხელში. ეს ყაზაროვი ყველაფერ ამას საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ყიდდა ბათუმში უცხოელებზე, რისთვისაც იქ თავისი კაციც ჰყოლია. შოთას ხსენებული პორტრეტი ასეთ გაყიდვას გადარჩა სავსებით შემთხვევით“ (კაკაბაძე 1966: 90-91).

ყაზაროვს ეს საქმე ჩაშლია სარგის კაკაბაძის მეცადინეობით, რომელიც იმ დროს საქართველოს ისტორიის არქივის გამგედ მსახურობდა. ძველი ქართული და არაქართული საბუთების შეკრების პროცესში სამუზეუმო და საარქივო საქმის სპეციალისტის, მკვლევარ ივანე ენაკოლოფაშვილსათვის მას დაუვალება შეეკრიბა ცნობები თბილისის ყოფილ ბურჟუაზიულ ოჯახებში შემორჩენილი დოკუმენტური ძველი მასალების შესახებ. 1922 წელს ივნისში ი. ენაკოლოფაშვილს კაკაბაძისათვის უცნობებია, რომ ყაზაროვს ბათუმში გაგზავნილი ჰქონია შოთა რუსთაველის პორტრეტი ინგლისელებისათვის მისაყიდად.

სარგის კაკაბაძე მოგვითხრობს: „რადგანაც ცნობილი იყო, რომ ხსენებული ყაზაროვი წინათ ბევრ ხანს იყო საქართველოში უდიდეს მემამულეთა – ორბელიანთაგან გენერალ გიორგი ორბელიანის მოურავად, ამიტომ მე ეჭვი ავიღე, ხომ არაა ეს სურათი შოთას დაკარგული პორტრეტი ვორონცოვისთვის წარდგენილი ხელნაწერიდან მეთქი. ამიტომ დავიბარე ეს პირი და წინადადება მივეცი მას მუქარით, ახლავე გაეგზავნა ი. ენაკოლოფაშვილის დასწრებით დეპუტა ხსენებული პორტრეტის გაყიდვის შეჩერების შესახებ, თვითონაც წასულიყო ბათუმში და ჩამოეტანა ხსენებული სურათი (შემდეგში ე. თაყაიშვილის მოგონებიდან გამოირკვა, რომ ხსენებულ ყაზაროვს მთლად დაუყიდა ბათუმში ჩამომსვლელ უცხოელებზე 1922-1925 წლებში ორბელიანების ისტორიული ხატების და სხვა ძვირ-

ფასეულობათა კოლექცია, რომელსაც ის გენერალ გიორგი ორბელიანის ქვრივის სიკვდილის შემდეგ დაპატრონებია კიდეც). ჩემს მუქარაზე ყაზაროვი შეშინდა, მეორე დღესვე წავიდა ბათუმში და ჩამოიტანა ხსენებული სურათი. წარმოიდგინეთ ჩემი სიხარული, რომ ეს აღმოჩნდა სწორედ შოთას სურათის დაკარგული ორიგინალი“ (კაკაბაძე 1966: 91).

ყაზაროვს დაპირებიან, რომ აუნაზღაურებდნენ ბათუმში წასვლა-წამოსვლის ხარჯებს და დამატებითაც მისცემდნენ კიდეც რამეს, მაგრამ არქივს მაშინ არავითარი თანხა არ ჰქონია და ამიტომ მიკითხვა-მოკითხვის შემდეგ მოუძებნიათ მეყვავილე მიხეილ მამულაშვილი, რომელსაც მაშინ ერევნის მოედანზე ქარვასლ-აში ყვავილების დიდი მალაზია ჰქონდა და უთხოვიათ მისთვის ყაზაროვთან ანგარიშის გასწორება, რის სამაგიეროდაც არქივი თანახმა იყო გადაეცა სურათი რომელიმე დაწესებულებისათვის მიხეილ მამულაშვილის მითითებითა და სახელით. „მ. მამულაშვილმა ყაზაროვთან ანგარიშის გასწორების შემდეგ აირჩია თბილისის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა, რომლის დირექტორს პროფ. გრ. წერეთელს სურათი ჩავაბარეთ კიდეც“, – ასრულებს თხრობას მოგონების ავტორი (კაკაბაძე 1966: 91).

წარმოდგენილი მასალა, ვფიქრობთ, საკმაო საფუძველს გვაძლევს იმისათვის, რომ საკითხის დასმის წესით სამეულიც – **გიორგი ორბელიანი, მისი მეუღლე მარია (მარია) ორბელიანი და და მათი მოურავი, არტემ (არტურ) ყაზაროვი მივიჩნიოთ რომან „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟების – თეიმურაზ ხევისთავის, მარგო ყაფლანიშვილისა და ჯაყო ჯივაშვილის სავარაუდო პროტოტიპებად.** დავამატებთ იმასაც, რომ რომანის პერსონაჟ მარგოსა და მის პროტოტიპ მარიამს ერთი და იგივე გვარი აქვთ. როგორც ცნობილია, ყაფლანიშვილები ორბელიანთა საგვარეულოს წარმოადგენენ და მათი გვარი სათავეს იღებს ორბელიანთა ერთი წინაპრის, XVII საუკუნის მოღვაწის ყაფლან ორბელიანის სახელიდან.

ესეიმი „როგორ ვმუშაობ“ მიხეილ ჯავახიშვილი შემოქმედებითი ფსიქოლოგიისა და მწერლის შემოქმედებითი ლაბორატორიის სხვადასხვა საკითხებზე მსჯელობისას გვიზიარებს თავის აზრს მხატვრული ტექსტების პერსონაჟთა პროტოტიპების შესახებაც. „პროტოტიპი ძლიერ ეხმარება მწერალს. თუ მას თვალწინ ცოცხალი ნაცნობი უდგია, მისი ტიპიც ცოცხალი გამოვა. მაგრამ პორტრეტის დახატვა არა კმარა. მწერალი მას თავისებურად გარდაქმნის, ზოგ რამეს მიუმატებს, ზოგსაც დააკლებს და ისეთ ვინმეს გამოიყვანს, რომელიც კიდეცა ჰგავს დედანს და არცა ჰგავს; ასე იქმნება სინტეტური ტიპი“ – წერს მწერალი (ჯავახიშვილი 2015: 1).

ჩვენი ღრმა რწმენით, განხილული მასალისა და კიდეც სხვა ლიტერატურულ-ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, რომლებიც ცნობილია ჩვენთვის და რომელთაც წარმოდგენილ გამოკვლევაში სათანადო ყურადღება ველარ დავუთმეთ საანალიზო საკითხის დიდი მოცულობის გამო, რომან „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟები ნამდვილად „სინტეტური ტიპებია“ და მათ არაერთი პროტოტიპი ჰყავთ.

ლიტერატურათმცოდნეი მართებულად მიუთითებენ, რომ პროტოტიპები მწერლის „არქექტიპულ მოდელებს აკონკრეტებდა და მიწასთან ამაგრებდა, რეალური ცხოვრებით ავსებდა (...), ხოლო ორივეს აკავშირებდა და განავრცობდა ფანტაზია, სიტყვიერი მატერია...“ (სიგუა 2018: 242).

თუ როგორ გარდაქმნა შემდეგ ამ პროტოტიპთა გალერეა მიხილლ ჯავახიშვილმა თავისი მწერლური ფანტაზიითა და მხატვრული მიზანდასახულობით და კიდევ ვის და რას, რომელ პირებსა და რა მოვლენებს უდევთ წილი „ჯაყოს ხიზნების“ საბოლოო მხატვრული სახეების შექმნაში – მწერლის შემოქმედებითი ლაბორატორიისა და ფსიქოლოგიის ამ საგულისხმო საკითხების კვლევას ჩვენ კვლავ ვაგრძელებთ და მის შედეგებს მომდევნო ნაშრომებში წარმოვადგენთ.

დამოწმებანი:

ასათიანი 1998: ასათიანი, ლ. *უბის წიგნაკი*. თბილისი: გამომცემლობა „დიოგენე“, 1998.

ბალახაშვილი 1967: ბალახაშვილი, ი. *ბარათაშვილის ცხოვრება*. თბილისი: გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1967.

ბარათაშვილი 2015: ბარათაშვილი, ნ. *პირადი წერილები*. მოამზადა, შესავალი, კომენტარები, საძიებლები და გენეალოგიური ტაბულები დაურთო მ. ცერცვაძემ. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2015.

დუმინი ... 1996: Думин, С., Гребельский, П., Катин-Ярцев, Ю., Чиковани, Ю., Шумков, А. *Дворянские роды Российской империи*. т. III. Князья. Москва: издательство “Ликоминвест”, 1966.

თაყაიშვილი 1959: თაყაიშვილი, ე. *მოგონებები*. ჟურნ. მნათობი“ №9, 1959.

თაყაიშვილი 1991: თაყაიშვილი, ე. *სომხით-საორბელის ძეგლების წარწერები*. ემიგრანტული ნაშრომები დაბრუნება. მრავალტომეული. გურამ შარაძის საერთო რედაქციით. ტ. 1. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1991.

ილია ჭავჭავაძის ... 2010: ილია ჭავჭავაძის პერსონალური ენციკლოპედია. სიტყვანი. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2010.

კაკაბაძე 1966: კაკაბაძე, ს. *შოთა რუსთაველი და მისი ვეფხისტყაოსანი*. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“, 1966.

მოზდოკელი 1993: მოზდოკელი, გ. „სად ცხოვრობდნენ ორბელიანები თბილისში“. გაზ. „თბილისი“, 2 ივნისი, 1993.

სიგუა 2018: სიგუა, ს. *მხატვრული აზროვნება: გენეზისი და სტრუქტურა*. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“, 2018.

ჩიქოვანი 2009: ჩიქოვანი, ი. *თავად ბარათაშვილთა საგვარეულო*. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/4909/1/Tavad_Orbelianta_Sagvareulo.

ჩიქოვანი 2010: ჩიქოვანი, ი. *ქსნის ერისთავები*. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/8447/1/Qsnie_Eristavebi.pdf.

ჩიქოვანი 2012: ჩიქოვანი, ი. *თავად ორბელიანთა საგვარეულო*. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/4909/1/Tavad_Orbelianta_Sagvareulo.

ჩიქოვანი 2015: *გენეალოგიური მასალა. ფალავანდიშვილი, რატიშვილი, სუმბათაშვილები*. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/288836/1/Falavandishvili_Ratishvili_Sumbatashvili_Sologashvili.pdf

ცერცვაძე 2013: ცერცვაძე, მ. *მასალები გორის მაზრის საზოგადოების ისტორიისათვის*. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, №9-10, 2013.

ცინცაძე 1994: ცინცაძე, კ. *ქვაშეთის წმიდის გიორგის ეკლესია ტფილისში*. გამოსაცემად მოამზადა, ბოლოსიტყვა და საძიებელი დაურთო მ. ქავთარია. თბილისი: გამომცემლობა „კანდელი“, 1994.

ციციშვილი 2018: ციციშვილი, ი. *მოგონებები „60 წლის მანძილზე“*. მომზადებულია გამოცემისათვის ნათელა ესტატეს ასული ციციშვილის მიერ. თბილისი: 2018.

ჯავახიშვილი 2015: ჯავახიშვილი, მ. *როგორ ვმუშაობ*. თბილისი: 2015.

ჯავახიშვილი 2015: ჯავახიშვილი, მ. *უბის წიგნაკებიდან*. შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს ცისანა გენძეხაძემ და მარინა შიშნიაშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2015.

ჯავახიშვილი 1984: ჯავახიშვილი, ქ. *მიხეილ ჯავახიშვილი. ცხოვრება და მოღვაწეობა*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1984.

ჯავახიშვილი 1989: ჯავახიშვილი, ქ. *მიხეილ ჯავახიშვილი. ბელეტრისტი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1989.

Maia Tsertsvadze
(Georgia, Tbilisi)

Prototypes of the Protagonists in the Novel “Jaqo’s Dispossessed” by Mikheil Javakhishvili

Summary

Key words: Mikheil Javakhishvili, “Jaqo’s Dispossessed”, characters of “Jaqo’s Dispossessed”, prototypes of “Jaqo’s Dispossessed”

It is known that a particular historical person or the personality, contemporary of the author can become a prototype, a certain literary character. As a result of artistic modification, a literary character created by the writer often moves away from the prototype; some of his/her features may be exaggerated at the expense of deformation or modification of other features, and thus the prototype continues to exist in the text. The role of the prototype varies following different literary epochs or directions.

Finding and identifying prototypes of literary characters is one of the key issues concerning the scientific study of the work of a writer.

In the essay “How I Work” Mikheil Javakhishvili, along with other issues of creative psychology and the writer’s creative laboratory, shares his opinion about the prototypes of characters in fictional texts. “The prototype helps the writer greatly. If, while writing, a writer has a living acquaintance in front of his eyes, the character will also come out “alive”. However, drawing a portrait is not enough. The writer transforms it in his own way, adds some things, takes some things out and creates someone who, at the same time, both looks and does not look like the original. This is how a synthetic type is created”, Javakhishvili writes.

Many characters in Mikheil Javakhishvili’s works have prototypes, some of which are already known. Revealing unknown prototypes and finding materials about them is an extremely topical issue on the way to perfecting the study of the writer’s literary creations.

This paper discusses the issue of identifying the probable prototypes of the protagonists of Mikheil Javakhishvili’s novel “Jaqo’s dispossessed” – Jaqo, Teimuraz and Margo – and finding information about them on the basis of memoirs or other genres of literature recently introduced into scientific circulation.